

8. Демьянкова В.З. Пленительная красота. Логический анализ речи. Языки эстетики. Концептуальные поля прекрасного и безобразного: монография / сост. и отв. редактор Н.Д. Арутюнова. М.: ИНДРИК, 2004. С. 169–208.
9. Довганюк Е.В. Концепт BEAUTY/КРАСА в англомовній лінгвокультурі: понятійна складова. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015. № 14. С. 139–142.
10. Карасик В.И. Лингвокультурная концептология. Волгоград: Парадигма, 2009. С. 114.
11. Косенко А.В. Фреймова репрезентація концепту BEAUTY. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2019. Вип. 6 (74). С. 23–26.
12. Краса. *Енциклопедичний словник за ред. Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона*. URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html> (дата звернення: 18.09.2022).
13. Кубрякова Е.С. Короткий словник когнітивних термінів. М.: МДУ, 1996. 248 с.
14. Лисиченко А. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. с. 38–41.
15. Мещерякова Ю.В. Концепт КРАСОТА в англійській і російській лінгвокультурах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.20. Волгоград, 2004. 24 с.
16. Оліщук Р.Л., Макар І.С. Мовна репрезентація концепту КРАСА в романі Лонга „Дафніс і Хлоя”. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Вип.79. С. 176–181.
17. Підгородецька І.Ю. Концепт КРАСА: естетичний і лінгвістичний напрями дослідження. *Мова і культура*. 2009. Вип.11, Т. IV(116). С. 83–88.
18. Салата І.А. Кількісна та якісна репрезентація фразеологізмів на позначення зовнішності людини в англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип.51. С. 308–310.
19. Шевченко І.С. Подходи к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2006. № 725. С. 192–195.
20. Terras R. Wilhelm Heinses Ästhetik. München: Wilhelm Fink Verlag, 1972. 192 p.

УДК 811.112.2'373

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.18>

СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

SEMANTIC CHANGES IN THE GERMAN LEXIS UNDER THE IMPACT OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Слаба О.В.,

orcid.org/0000-0001-5155-4554

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Київського національного лінгвістичного університету

Малиновська І.А.,

orcid.org/0000-0002-0867-3715

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу

Державного торговельно-економічного університету

Мова як основний інструмент спілкування перебуває у постійному розвитку.

Найшвидше на зміни в суспільстві реагує лексико-семантична система мови. Стаття присвячена дослідженню семантичних змін словникового складу німецької мови. У статті здійснено аналіз екстралінгвістичних та лінгвістичних чинників на формування нових значень у німецькій мові. Російсько-українська війна стала потужним поштовхом для відображення реальності суспільств усього світу. Цей екстралінгвістичний чинник викликав кількісні та якісні зміни в семантиці лексичних одиниць і поповнення словниковому складу німецької мови. Особлива увага акцентується на аналізі словникових дефініцій та контекстуально-семантичному аналізі. Розглянуто особливості семантичних змін словникового складу німецької мови. Семантичні зміни відбуваються шляхом розширення або звуження значення на основі перенесення значення (метафоризації та метонімізації). Уточнено поняття метафори, метонімії, евфемізмів у сучасній лінгвістичній науці, описано принципи розмежування явищ метафори та метонімії. У результаті дослідження було з'ясовано причини вживання евфемізмів у словниковому складі німецької мови. У статті наведено найбільш уживані лексичні одиниці, які демонструють процеси збагачення словникового складу німець-

кої мови. Науково-технічна революція як одне із найважливіших соціальних явищ сучасності вносить істотні зміни в лінгвістичну модель світу, що сприяє детермінологізації лексичних одиниць. Встановлено, що лексика німецької мови актуалізується в засобах масової інформації та інтегрується у тексти новинних повідомлень, переходячи у клас загальноповживаної лексики і навпаки. Доведено, що висвітлення російсько-української війни німецькими засобами інформації призвело до зміни статусу як військової лексики, так і загальноповживаної. З'ясовано, що у досліджуваній нами лексичній переважують іменники, прикметники над дієсловами, оскільки вони виконують номінативну функцію. Перспективний напрямок подальших досліджень вбачаємо у комплексному вивченні семантичних змін німецької та української мов у порівняльному аспекті.

Ключові слова: екстралінгвістичний чинник, евфемізм, метафора, метонімія, німецька мова.

Language as the main tool communication tool is in constant development. The lexical-semantic system of language reacts the fastest to changes in society. The article is devoted to semantic change in the German lexis. The extralinguistic and linguistic factors for the creation of new meanings in the German lexis are analyzed. The Russian-Ukrainian war became a powerful impulse for reflecting the reality of societies worldwide. This extralinguistic factor caused quantitative and qualitative changes in the semantics of lexical items and replenishment of the German lexis. Special attention is paid to the analysis of dictionary definitions and context-semantic analysis. The peculiarities of semantic changes in German vocabulary have been considered. Semantic changes take place by broadening or narrowing the meaning based on the transfer of meaning (metaphorize and metonymy) and euphemisms. The concepts of metaphor, metonymy, and euphemisms in modern linguistic science are specified, and the principles of distinguishing the phenomena of metaphor and metonymy are described. As a result of the study, the reasons for the use of euphemisms in the German lexis were clarified. The article presents the most used lexical units that demonstrate the processes of enriching the vocabulary of the German language. The scientific and technological revolution as one of the most important social phenomena of our time brings significant changes to the linguistic model of the world, which contributes to the determination of lexical units. It has been established that the German lexis is updated in the mass media and integrated into the texts of news reports, passing into the commonly used vocabulary. It has been proven that the coverage of the Russian-Ukrainian war by German media led to a change in the status of both military and commonly used lexis. The transition of military lexis to common vocabulary has been observed. It was found that nouns and adjectives prevail over verbs in the lexicon we have studied, as they perform the nominative function. Prospects for further research are the study of semantic changes in the German and Ukrainian languages from a comparative aspect.

Key words: extralinguistic factor, euphemism, metaphor, metonymy, German lexis.

Постановка проблеми. Сучасна мовознавча наука визнає, що словниковий склад будь-якої мови перебуває в постійному розвитку. Лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники впливають на еволюційні процеси у мові. Особливо інтенсивно відбуваються динамічні процеси в лексичній в періоди радикальних суспільно-політичних перетворень, у результаті науково-технічного прогресу, підйому в розвитку культури та мистецтва, активізації зовнішніх контактів тощо. Події загарбницької війни Росії проти України стали потужним екстралінгвістичним чинником, які сприяли появі нових значень слів для відображення реальності суспільств усього світу.

Словниковий склад німецької мови зазнає як кількісних, так і якісних змін. Ми стикаємося з лексичними одиницями, значення яких вже стерлися в історії. Але під впливом екстралінгвістичних чинників вони знову набувають нових значень. Тому дослідження семантичних змін словникового складу німецької мови залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами семантичних змін словникового складу мов займались Антонченко Т.М. [1], Гриценко С. П. [2], Зайцева В.В., Ковальчук М.С. [3], Капуш А.В. [4], Кноблех К. [5], Ковбасюк Л.А. [6], Мельниченко Г.В. [7], Пірог І.І. [8], Сімонок В.П. [9], Стишов О.А. [10],

Строганова Г.О. [11], Шідер С. [12] Дослідження описують зміни семантичних значень в суспільно-політичному, економічному, військовому, медіа-дискурсах на прикладах різних мов – української, німецької, англійської та інших. Однак, на нашу думку, ця проблема потребує більш детального розгляду, оскільки словниковий склад німецької мови постійно зростає і поповнюється новими значеннями, особливо це стається у переломні періоди розвитку суспільств, яким стала російсько-українська війна.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз семантичних змін лексичного складу німецької мови під впливом російсько-української війни. Матеріалом дослідження слугували здебільшого лексичні одиниці сучасної німецької мови, які зафіксовані у «Малому словнику: Війна і мова» [13].

Зазначена мета зумовлює використання таких методів дослідження як описово-аналітичний для систематизації та інтерпретації семантичних властивостей лексичних одиниць на сучасному етапі мовного розвитку, аналіз словникових дефініцій та контекстуально-семантичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Семантичні зміни, за Мельниченко Г.В., це історично зумовлені зміни лексичного значення внаслідок модифікації семантики вже існуючих слів [7, с. 180]. Ми згодні з твердженням Мельниченко Г.В., що

під час семантичних змін відбувається передача певного обсягу інформації вихідного значення новому. Відтак, усі семантичні зміни призводять до полісемії [7].

Фактичний матеріал та його аналіз свідчать про збільшення значення слова, а також про перенесення значення (метафоризацію і метонімію).

Так, наприклад, лексична одиниця *der Blitzkrieg* – блицкриг «блискавична війна» зі значенням «військова стратегія, яка намагається запобігти довготривалим збройним конфліктам шляхом швидкої перемоги». У 1939 році блицкриг вперше був успішно проведений німецькими військовими при захопленні Польщі. У контексті військових подій в Україні лексема розширила своє значення і набула нової семантики: «оскільки міжнародне співтовариство не втрутилося в анексію Криму в 2014 році, виникла підозра, що путін також спланував свій напад в Україну в 2022 році, використовуючи концепцію блицкригу».

Лексична одиниця *der Kriegstourismus* – військовий туризм позначає «зневажливі висловлювання щодо людей, особливо політиків, які їздять у зону бойових дій в Україні; взаємозв'язок між медіа-репрезентацією ставиться під сумнів на тлі конкретної політичної вигоди».

Лексична одиниця *der Weltkrieg* – світова війна, яка має «глобальне значення через свою географічну протяжність і тягне за собою фундаментальну реорганізацію міжнародних відносин». Прототипами світових воєн є Перша світова війна (1914-1918) і Друга світова війна (1939-1945). Посол України в Німеччині Мельник в інтерв'ю *Bild am Sonntag* своїм висловлюванням: «*Der Dritte Weltkrieg hat bereits begonnen*» [14] зазначає на відміну від першого значення цього слова, що «путін своєю війною в Україні веде боротьбу проти вільної системи цінностей усіх західних демократій у світі, щоб силою нав'язати імперіалістичний світовий порядок».

Впровадження нових науково-технічних технологій, які зазнали значного поширення в багатьох розвинутих країнах світу, вплинуло на формування та подальший розвиток всіх сфер матеріального та духовного життя суспільства. Сучасні дослідники визнають, що науково-технічна революція як один із найважливіших соціальних явищ сучасності вносить істотні зміни в лінгвістичну модель світу.

Таким прикладом розширення семантики може слугувати лексична одиниця *die Drohne* – дрон «1. розм. «безпілотний літальний апарат» (БПЛА), 2. Дистанційно керований і безпілотний літальний об'єкт, який може виконувати різні

функції в залежності від технічного оснащення». *Die Drohne* може використовуватися з камерами, наприклад, у фільмах, а також для завдань контролю або спостереження в цивільному секторі. У контексті війни «шпигунська діяльність і функція системи-носія зброї (так звані бойові безпілотники)» систематично виходять на перший план.

Ще одним прикладом є *das E-Bike* – електровелосипед «1. Переважно двоколісний, одноколісний транспортний засіб, чий привід на основі м'язової сили підтримується / підсилюється допоміжним електричним двигуном. У контексті війни розширило своє значення «2. Електровелосипед українського виробника двоколісних «Делфаст», переобладнаний під військову техніку та оснащений протитанковою зброєю».

Лексична одиниця *der Fluchtkorridor* – гуманітарний коридор «Можливість агресора надається у збройних конфліктах, через які мирне населення може залишати гострі кризові зони» також розширює своє значення. Під час війни в Україні неодноразово критикували Росію за те, що: вона «а) не дотримувалися обіцяних коридорів або б) відкривали такі коридори лише в напрямку російської території».

Під час розширення значення обсягу значення часто мова йде про перехід з вузькоспеціальної (військової) лексики в загальноживану. Наприклад, *die Hyperschallwaffe* – гіперзвукова зброя «літаюча боеголовка, яка рухається швидше, ніж у п'ять разів перевищує швидкість звуку». Через цю властивість її поки не вдалося усунути попередніми системами протиповітряної чи протиракетної оборони. Зазначається, що Росія вперше застосувала таку зброю (так звану ракету «Іскандер») у війні в Україні.

Політолог Карл-Рудольф КORTE з вказує на «словесне переозброєння, мілітаризацію німецької мови» [15]. Військова термінологія досі не була частиною загального словника Німеччини. Ось чому колишні генерали тепер майже щовечора з'являються на телебаченні та знайомлять глядачів зі світом військової термінології.

Фактичний матеріал засвідчує, що значну кількість досліджуваного матеріалу становлять лексичні одиниці на основі перенесення значення – метафори або метонімії. Метафоричні та метонімічні перенесення є основними типами полісемії. Як зазначають Зайцева В.В. і Ковальчук М.С., метафора «ґрунтується на перенесенні форми мовної одиниці з одного об'єкта, дії, ознаки на інший на основі подібності між цими об'єктами» [3, с. 14] У той час як метонімія постає

як тип семантичного зсуву, перенесення назви з одного предмета на інший за ознакою суміжності [3, с. 21].

Так, слово *die Kornkammer* – зерносховище. Це метафоричне позначення країни або регіону, яке досягає обсягів виробництва зерна, що значно перевищує власні потреби, і таким чином стає важливим експортером цього продукту харчування (наприклад, Стародавній Єгипет).

Але починаючи з XIX століття Україну називають «зерносховищем Європи», що можна пояснити наявністю чорноземів. Наративи про захоплення землі зберігається в російській пропаганді, яка стверджує, що «розблокування продажу сільгоспземель за президента Володимира Зеленського в Україні відкрило двері «жадібним» корпораціям із Заходу» [16].

Прикладами на основі метонімічного перенесення є *die Moskau* – «Москва, назва ракетного крейсера ВМФ Росії, який затонув 14 квітня 2022 року внаслідок обстрілу українських ракет». Затоплення крейсера стала а) важливим символом боєготовності та спроможності України, б) вираженням непослідовного / нестабільного російського пропагандистського апарату та в) культовим у контексті колажу до української військової марки, на якій зображено корабель з напрямком.

Die Antonow – Ан-225 або «Мрія». Антонов був найбільшим у світі транспортним літаком однойменного українського виробника. Єдиний побудований екземпляр був знищений під час російської атаки наприкінці лютого, що зробило його раннім символом руйнувань під час війни.

Butscha – Буча. «Місто в Україні з населенням близько 35 000 осіб, розташоване приблизно за 25 кілометрів на північний захід від Києва». Привернуло міжнародну увагу наприкінці лютого 2022 року через низку цілеспрямованих військових злочинів («Бучанська різанина») і, таким чином, також стало символом особливого людинонависництва російської агресії проти цивільного населення.

Der Raschismus, скорочення слів *Russland* і *Faschismus*. Фонетична близькість прикметників *raschistisch* «рашистський» і *rassistisch* «расист-

ський» явно бажана, оскільки *Raschismus* розуміється як «фашизм російського характеру, ідеологія якого представляє форму сталінізму особливо жорстокого характеру і для якого засоби мовної реінтерпретації є визначальними.

У досліджуваній лексиці ми виявили евфемізми – слова і вислови, що вживається для непрямого, прихованого, зокрема пом'якшеного позначення певних предметів, явищ, дій, замовчування їх прямої назви. Вживання евфемізмів у мові, на думку Курагіної Л.П. [17, с. 209] тісно пов'язане із намаганням замінити соціально або психологічно неприйнятні номінації на аналогічні, але з більш нейтральним значенням. Також «евфемізм» – це лексична прихована стратегія. Він може служити введенню в оману третьої особи про поганий стан речей. Евфемізація – це один зі зручних способів сказати неправду та змінити сприйняття небажаної інформації [17].

Евфемізм *militärische Spezialoperation* – *військова спеціальна операція* для позначення війни. Евфемістичний термін, використаний Путіним для його незаконної загарбницької війни проти України. Цей термін замінює у російській пресі слово війна, вживання якого там заборонено під страхом покарання.

Такі прикметники, як *tapfer*, *unbeugsam* und *heroisch*, які десятиліттями не сприймалися у зв'язку з військовими діями, стали звичними евфемізмами для українського опору російському агресору.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, фактичний матеріал і проведений аналіз засвідчує, що у словниковому складі німецької мови відбуваються активні семантичні зміни шляхом розширення значення, метафоризації і метонімії, евфемізмів. Цьому сприяють екстралінгвальні чинники, а саме російсько-українська війна. У досліджуваній нами лексиці переважають іменники, прикметники над дієсловами, оскільки вони виконують номінативну функцію. Перспективний напрямок подальших досліджень вбачаємо у комплексному вивченні семантичних змін німецької та української мов у порівняльному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонченко Т. М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 20 с.
2. Grytsenko S. Language Innovations of Russian-Ukrainian War 2022: *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies*. Vol. 32. № 2. P. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02>
3. Зайцева В. В., Ковальчук М. С. Поняттєві параметри метафори і метонімії. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2016. Вип. 17. С. 11–25.

4. Капуш А. В. Німецькі метафори в актуальному суспільно-політичному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10. Т. 1. С. 68–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10.14>
5. Knobloch C. Orientierung oder Manipulation – Metaphern in der politischen Kommunikation. *Extrakte – Pressedienst Wissenschaft*. Universität Siegen. 2009. Ausgabe 6. Schwerpunkt: Metaphern.
6. Ковбасюк Л.А. Новітні лексеми сучасної німецької мови (на матеріалі словника неологізмів Інституту німецької мови (IDS)). *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 8. Т. 1. С. 84–89.
7. Мельниченко Г. В. Семантичні зміни як інтралінгвістичний фактор розвитку словникового складу давньоанглійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2018. Вип. 33 Т. 1. С. 180–183.
8. Пірог І. І. Метафора у складі аргументації німецького медіа дискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 8. Том 2. С. 31–35.
9. Сімонок В. П. Розширення семантичної структури запозичених слів. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Острозькі науки. Мовознавство*. 2016. Вип. 5. Т. 2. С. 96–99.
10. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку XXI століття. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 364–374.
11. Строганова Г. О. Структурна класифікація метафор німецького економічного медіа-дискурсу. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. 2013. Вип. 211. Т. 223. С. 95–98.
12. Schieder S. Die gestaltende Kraft von Sprachbildern und Metaphern. Deutungen und Konstruktionen von Staatlichkeit in der deutschen Debatte über den europäischen Verfassungsvertrag. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades. Trier, 2006. S. 836. URL: https://ubt.opus.hbz-nrw.de/opus45-ubtr/frontdoor/deliver/index/docId/397/file/Schieder_13102006.pdf
13. Kleines Lexikon: Krieg und Sprache (15.06.2022). URL: <https://gfds.de/kleines-lexikon-krieg-und-sprache/#A> (дата звернення: 20.09.2022)
14. Block T., Eichinger R. „Der dritte Weltkrieg hat bereits begonnen“. *Bild am Sonntag* (01.05.2022). URL: <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/ukraine-botschafter-melnyk-der-dritte-weltkrieg-hat-bereits-begonnen-79934088.bild.html> (дата звернення: 20.09.2022)
15. Stosiek T. Wie der Krieg unsere Sprache verändert. *Bayerischer Rundfunk* (25.03.2022). URL: <https://www.br.de/kultur/gesellschaft/sprache-krieg-rhetorik-ukraine-sonderoperation-sozusagen-kersten-roth-100.html> (дата звернення: 22.09.2022)
16. Gnauck G. Vom Brotfrieden zum Getreidekrieg. *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung* (30.05.2022). URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/getreide-im-ukraine-konflikt-russland-riskiert-hungersnot-in-afrika-18062461.html> (дата звернення: 25.09.2022)
17. Курагіна Л. П. Евфемізми як форма реалізації мовних табу (на прикладі німецької мови): *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. 2016. Вип. 15. С. 209–213.